

ROBERT BOLT

člověk pro každé počasí

sdo

ROBERT BOLT
**ČLOVĚK
PRO KAŽDÉ POČASÍ**

Hra o dvou dějstvích

Přeložil Jiří Mucha

Režie: Jiří Dalík j. h.

Výtvarník scény a kostýmů: arch. Petr Diviš j. h.

Scénická hudba: Petr Růžička j. h.

Dramaturg: Vojtěch Kabeláč

Kdokoliv	Jiří Čapka
Sir Thomas More	Stanislav Šárský
Richard Rich	Jiří Sedláček
	Daniel Zaoral
Vévoda z Norfolku, vrchní ceremoniář anglického dvora	Josef Novák
Alice Morová	Jana Lukešová
Margareta Morová	Apolena Veldová
Kardinál Wolsey	František Šec
Thomas Cromwell	Jan Miller
Signor Chapuys, španělský vyslanec	Arnošt Borovec
William Roper	Ivan Řehák
Král Jindřich VIII	Jan Fišar
Cranmer, arcibiskup canterburský	Miroslav Horák

Představení řídí: Marta Celárková

Text sleduje: Jana Zaoralová

Premiéra 9. června 1990 v Divadle Antonína Dvořáka

Z autorovy předmluvy

To, co mne nejdříve na Tomáši Morovi upoutalo, byla jeho jedinečná společenská vyrovnanost. Aniž by se stal nebezpečím pro svou společnost, byl téměř až nevhodně úspěšný. Jeho původ nebyl příliš vznešený — narodil se v kupecké třídě, progresivní třídě své epochy, proslul nejdříve jako vzdělaný člověk, později jako soudce, byl jmenován vyslancem a nakonec lordem-kancléřem. Kniha návštěv v jeho domě v Chelsea by mohla být pokládána za brožuru „Kdo je kdo“ šestnáctého století: Holbein, Erasmus, Colet, kdekdo. Dopisoval si s největšími mysliteli Evropy jako reprezentant a poučený přívrženec Nového učení v Anglii. Byl přítelem krále Jindřicha VIII., ale v rozhodném okamžiku svého života — poslušen svého svědomí — se i za cenu smrtelného nebezpečí postavil proti němu. Tomáš More zbožňoval členy své rodiny a byl zbožňován jimi. Když se loučil se životem, musel toho opustit mnohem více než většina lidí, protože se s velkým potěšením ztotožnil se svým společenským významem.

Nikdo nemohl Tomáše Mora vinit z nedostatku jakékoliv schopnosti k životu — byl to člověk, který si skutečně bral život v plné šíři, který však přesto našel v sobě něco, bez čeho by život pro něj ztratil cenu; když toto mu bylo upíráno, zvolil si raději smrt. Kdyby byl býval ochoten kterýkoliv den před svou popravou dát veřejný souhlas s králově sňatkem s Annou Boleynovou, byl by zůstal naživu. Naneštěstí byl od něj souhlas požadován v takové formě, která vyžadovala, aby prohlásil, že věří něčemu, čemu nevěřil a žádala, aby toto prohlášení podepřel přísahou. Nyní pokládám za svou povinnost něco vysvětlit, nebo možná omluvit.

More byl ortodoxním katolíkem a přísaha pro něho znamenala něco zcela specifického. Ale já nejsem katolík a vůbec ne křesťan. Tak jakým právem jsem si pro své účely vybral křesťanského svatého? Řečeno jinými slovy — proč jsem si jako hrdinu vybral člověka, který si zavinil vlastní smrt tím, že nedokázal položit svou ruku na starou černou knihu a říci obyčejnou lež?

Vybral jsem si jej proto: člověk přísahá jenom tenkrát, když zcela výjimečně potřebuje podepřít své prohlášení sám sebou, když potřebuje vytvořit jednotu pravdy a svých vlastních hodnot; nabízí tedy jako záruku sám sebe. A to platí. Nad křivopřísežníkem pokrčíme jenom rameny; je nám jasné, že takový člověk nemůže nabídnout sám sebe, že jeho já nemá žádnou cenu. Při pronášení přísahy (např. svatebním obřadu) mají lidé většinou pocit, že právě něco investovali. Podle toho je možné usoudit, co musela přísaha znamenat pro člověka, pro kterého to nebyl jenom starobylý obřad, ale zcela definitivní smlouva. Dneska se na skutečná slova přísahy díváme spíše jako na dojemnou pověru na rozdíl

od těch dob, kdy dávala zcela jasný smysl. Vždyť společnost sama nám s přísahou nabízí zároveň i příležitost ke křivému svědectví.

Tomáš More až do svého konce nepřestal používat známých a zaručených společenských zbraní: taktiky, své obliby a především litery zákona. Morova důvěra v zákon byla důvěrou v jeho společnost; jeho zoufalé hledání ochrany pod záštitou zákona bylo vedeno rozhodnutím zůstat pod ochranou společnosti. Cromwellovo a Richovo opovržlivé porušení zákona průhledným aktem křivé přísahy ukázalo, jak je tato ochrana někdy křehká. Morovi byla pro jistotu nabídnuta možnost vklouznout zpět do společnosti, která jej vyvrhla do svářičího se kosmu, ale on i ve své opuštěnosti našel v sobě sílu pokračovat v rozhodnutí, učiněném v době, kdy se ještě těšil všeobecné ochraně.

Vybral jsem si pro svou hru historický námět a historickou osobnost v naději, že vzdálenost let mi dodá patřičnou odvahu a umožní mně vyslovit s patřičným patosem myšlenky o nejvyšších lidských hodnotách, které — stejně jako podlé a často bezejmenné darebáctví — přecházejí z věků do věků.

Robert Bolt
(zkráceno — přeložila gn)

More je člověk andělského ducha
a pozoruhodné učenosti. Neznám jemu rovna.
Neboť kde je člověk jeho umírněnosti, pokory a laskavosti?
A je-li třeba, člověk obdivuhodné veselosti a vtipu;
a někdy stejně truchlivé vážnosti; jinými slovy:
člověk pro všechny časy.

Robert Whittinton

Autor a jeho doba

Robert Bolt je jednou z nejvýraznějších osobností poválečné anglické dramatiky. Obecně, proto i poněkud nepřesně je zařazován do tak zvané „rozhněvané generace“. Chceme-li se dopátrat příčin proč se skupina dramatiků v šedesátých letech rozhněvala na okolní svět a společnost, musíme se vrátit do doby krátce po druhé světové válce.

Po letech válečného utrpení přichází pro anglickou společnost zcela nepochopitelná reakce v tendenci si vydechnout a bavit se. Spojenectví se projevuje i v kulturní oblasti, především americká moderní hudba, zvyšuje se počet muzikálů dovezených a později i domácích. Na divadelních plakátech čteme vedle jmen klasiků dramatiky již dříve osvědčené jako Rottigen, Coward, Pristly. Jejich vazba na současnost je velmi volná. Divadlo chce být zábavou, což znamená jen komediální žánr. Odborná kritika začíná hovořit o krizi anglického divadla. Jsou zde i čestné výjimky potvrzující pravidlo. Mezi ně patří T. S. Eliot, narozený ve Spojených státech, ale naturalizovaný v Anglii, básník, kritik, esejista a dramatik s hrou *Rodinné shromáždění*, Ch. Fry s hrou *„Dáma není k pálení“*. Patří mezi ně i začátky P. Ustinova. Ale byly to skutečně jen výjimky, které naznačovaly možnost obrody anglického divadla, navíc výjimky přijímané jen úzkou částí obecnstva.

Absence domácí dramatiky vyvolává přirozeně zvýšený import zahraničních autorů. Dovoz je velice různorodý. Anglie vlastně objevuje téměř zapomenutého Feydeaua, hraje se Anouilh, Aymé, Ionesco, Becket, Ugo Betti, a co je patrné pro vývoj anglické dramatiky nejdůležitější — seznamuje se v širokém měřítku s dílem B. Brechta.

Kritický duch Brechtovy dramatiky a její analytický postup ovlivnil především mladou generaci. Je nutné si připomenout, že to již nebyla ta poválečná Anglie oslavující konec války a věřící v šťastnou a spravedlivou budoucnost. Realita situace zahraniční i vnitřní ukázala předchozí naděje jako zcela nereálné iluze. Narůstá politická i sociální nespokojenost vyjádřená v umělecké oblasti tvorbou „rozhněvané generace“.

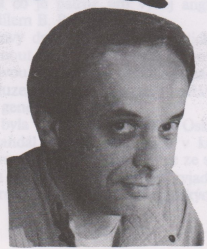
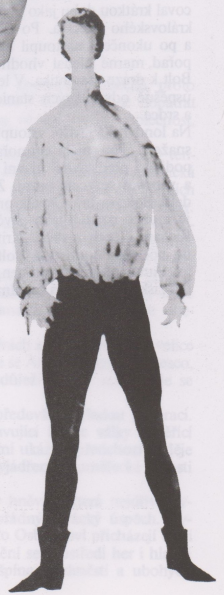
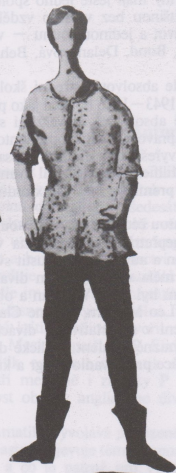
Jakýmsi manifestem byla premiéra hry Johna Osborna *„Ohlídní se v hněvu“*, která nejdříve vyvolala neobyčejný skandál, aby se proměnila v krátké době v mimořádný divácký úspěch. Vyjádřila hluboké rozčarování poválečné generace ze současného stavu. Po Osbornovi přicházejí další autoři, kteří se silným společenským zaujetím vyjadřují stejné téma. Mění se prostředí her i hlavní hrdina. Dosavadní prostředí klubů a společenských salónů vystřídá špina předměstí a ubohých

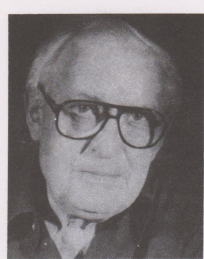
bytů, kde žijí „nehrdinští hrdinové“, kteří brání základní lidské hodnoty proti bezohlednosti, surovosti a absurdnosti okolního světa. Dramatici této vlny mají ještě jedno společné — nepřicházejí z literárních univerzitních klubů, jsou to lidé povětšinou bez vyššího vzdělání, z nejrůznějších sociálních vrstev, kteří mají jedinou zkušenost — život a jedinou touhu — vykřičet protest proti takovému životu. Patří mezi ně Wesker, Jellicoeová, Bond, Delaneyová, Behan a další. S jistými odlišnostmi mezi ně patří i Robert Bolt.

Narodil se 15. srpna 1924 v Sale u Manchesteru, kde absolvoval střední školu. V roce 1942 pracoval krátkou dobu jako pojišťovací úředník. V letech 1943—1946 bojoval jako příslušník Anglického královského letectva. Po ukončení služby v armádě absolvoval univerzitní studia v Manchesteru a po ukončení nastoupil učitelskou dráhu. Když připravoval v Bishopsteigntonu se žáky vánoční pořad, marně hledal vhodnou vánoční hru. Situaci vyřešil tím, že hru napsal sám. Tak vykročil Bolt k dráze dramatika. V letech 1951—1958 učil v Millfieldu, kde napsal dvanáct rozhlasových her úspěšně odvysílaných stanicí BBC. První divadelní premiéru měl v Oxfordu, byla to hra *Kritik a srdce*.

Na londýnská jeviště vstoupil hrou *Kvetoucí třešně*, hrou čechovovsky laděnou o marnosti lidského snažení. Hra měla mimořádný úspěch, hrála se nepřetržitě celý rok, na výsledku se výrazně podílel i představitel hlavní role Sir Ralph Richardson a autor mohl opustit své učitelské povolání a věnovat se zcela psaní. Za několik málo měsíců měla v londýnském divadle Globe premiéru další Boltova hra *Člověk pro každé počasí*. Režisérem byl Noel Willman a obsazení hlavních rolí je možno označit jako „hvězdné“ — Paul Scofield, Leo McKern, Wynne Clarková, Pat Keenová, Richard Leech a další. Kritiky hovořily o představení v superlativech, diváci zaplňovali hlediště do posledního místa a Bolt byl označován za nejvýraznější talent anglické dramatiky šedesátých let. Autor obdržel řadu cen, i zahraničních, vedle práce pro divadlo (*Tygr a kůň*, *Ať žije královna*) byl získán i pro práci na filmových scénářích.

kb

Režisér

Režisér dnešního představení Jiří Dalík, patří mezi nejvýraznější osobnosti poválečného českého divadla. Jako u většiny z této generace, nebyla ani jeho cesta k divadlu jednoznačná. V době studia na gymnáziu viděl svoji životní perspektivu v medicíně. Uzavření českých vysokých škol však obrátilo kormidlo životních osudů Jiřího Dalíka zcela jiným směrem.

Pro úplnost nutno přiznat, že již během studentských let byly zveřejněny v Právu lidu jeho nadějně básně, a proto orientace na literaturu a divadlo nebyla tak zcela překvapivá. Bezprostředním impulsem bylo seznámení s partou ochotnických nadšenců, mezi jinými to byli O. Šimánek, J. Holý, B. Böhmová. Divadelní představení v karlínské Dělnické besedě se postupně spojovala s ilegální činností a přemýšlením o nových cestách českého divadla po válce. Postupně docházelo k propojení s dalšími ilegálními skupinami, které pod vedením moudrého divadelníka V. Vaňátka vytvořily hned po válce Pražské divadlo pro mládež v budově dnešního Ústředního loutkového divadla. Ne všichni nalezli v dětském repertoáru umělecké uspokojení, a tak po krátkém čase odešla skupina herců s režisérem J. Dalíkem do nově vzniklého divadla ve Zlíně. Zde také J. Dalík první okusil slasti a strasti plynoucí z funkce divadelního ředitele — bylo mu tenkrát 28 let. Za pět let vytvořil z náhodně sestaveného souboru kolektiv s jasným uměleckým i společenským zaměřením. Bylo proto logické, že pro funkci uměleckého šéfa ostravské činohry, která prodělávala kritická léta, byl vybrán právě Jiří Dalík.

Během pětiletého působení v Ostravě vytvořil znamenitou éru, především vlastními inscenacemi (bylo jich 15), mnohé z nich se hrály několik sezón, podařilo se naplnit hlediště do posledního místa a soubor byl doplněn řadou mladých perspektivních herců, stačí připomenout jména — Jiří Adamíra, Josef Langmiller, Jiří Holý, Ljuba Benešová, Božena Böhmová, Ilja Prachař, Otto Šimánek a další. V repertoáru zdůraznil J. Dalík především věčná lidská témata s důrazem na emotivní notu.

Po Ostravě následovalo pětileté ředitelování v Karlových Varech, krátké zastavení v Plzni a potom již Praha — devět let v Realistickém divadle a sedmkrát v Divadle na Vinohradech. Zároveň uskutečnil řadu pohostinských režii, neboť setkání režiséra s novým souborem je obohacením pro práci režiséra i souboru. Věříme, že k nim bude patřit i setkání s naším souborem.

kb

Na snímcích Jiří Dalík a záběry z inscenací J. Dalíka: V. Hugo: Marie Tudorovna (J. Adamíra), A. S. Gribojedov: Hoře z rozumu (L. Benešová, J. Holý).

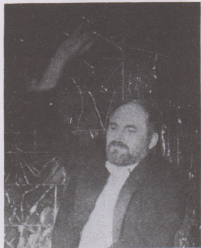
První uvedení Boltovy hry

Pro československá jeviště byl anglický dramatik Robert Bolt objeven ostravskou dramaturgií — bylo to 20. dubna 1963, kdy v režii Radima Kovaly měl premiéru „Člověk pro každé počasí“. Po úspěšném ostravské premiéře uvádí tuto Boltovu hru Praha a divadla v dalších městech. Tato kulturně-historická poznámka nám připomíná i lidsky nesmírně smutnou skutečnost — 30. března to bylo pět let, co byl nečekanou a tragickou smrtí vytržen z divadelního dění režisér Radim Koval, který pracoval v ostravské činohře čtyřicet let — jako herec, režisér a patnáct let stál v jejím čele jako umělecký šéf.

Po amatérských začátcích na místeckém gymnáziu, založil s několika nadšenci po osvobození divadelní soubor Kytice, z něhož později vyrostlo Divadlo Petra Bezruče. Po roce přichází jako herec do činoherního souboru Státního divadla v Ostravě. Pro švekeru jeho práci byla příznačná mimořádná pracovitost, hraničící s posedlostí v dobrém slova smyslu. Herecká a později režijní práce pro něho znamenala desítky a stovky hodin pečlivé přípravy, stanovení přesného uměleckého i myšlenkového půdorysu díla a všech vzájemných vztahů ve hře samotné i vztahu jeviště s hledištěm. Je zajímavé, že oproti naprosté jistotě v přípravě, která byla pro něho nezbytná, aby mohl předstoupit před soubor, v oblasti dramaturgického výběru rád vstupoval do nevyzkoušených cest. Dokládá to jeho první režie, kterou byla americká hra L. Cola Květy a kořeny, jež měla v Ostravě světovou premiéru. Svým osobním naturelem inklinoval k tématům myšlenkově závažným — v oblasti klasiké i současné.

Vývoj Kovalovy režijní práce byl určován nejen zkušeností, ale i osobním zráním, které se stále hlouběji dostávalo k poznání složitosti lidské bytosti i okolního světa. S dnešním odstupem můžeme říci, že jeho režijní práce a umělecké vedení činoherního souboru jsou výraznou kapitolou historie našeho divadla. Osud nedopál divadlu ani Radimu Kovalovi podat svědectví o završení jeho umělecké dráhy.

Vojtěch Kabeláč

Na snímcích R. Koval a záběry z inscenací R. Kovaly: R. Bolt: Člověk pro každé počasí (P. Matoušek, F. Šec). K. Čapek a F. Pavlíček: Život a dílo skladatele Foltýna (J. Švehlík)

Vedoucí výroby a technického provozu ing. Ivan Bílek, vedoucí dekoračních dílen ing. Oto Gruszka, vedoucí výroby kostýmů Eliška Zapletalová, jevištní mistrři Jan Benek, Zdeněk Václavek, mistr osvětlení Oldřich Malý, mistr elektroakustiky Bořivoj Wojnar, mistr vlásenkárny Jindra Kučajová, mistr rekvizitárny Eva Wiesnerová, mistr garderoby Zlata Nezhybová.

Program vydalo Státní divadlo v Ostravě, ředitel PhDr. Dalibor Malina. Redakce programu Vojtěch Kabeláč, obálka a grafická úprava Jiří Neuwirt, fotografie Josef Hradil, typografická spolupráce Petr Flíček. Tisk OSTRAVSKÉ TISKARNY, s. p., provoz 21, Ostrava 1, Novinářská 7, R 3352. Veškerá práva k provozování tohoto díla zastupuje DILIA Praha. Cena programu 3 Kčs.